

AKSARAY İLİ ARKEOLOJİ ARAŞTIRMALARINA TOPLU BİR BAKIŞ

Süleyman ÖZKAN

İç Anadolu'da Ankara, Kırşehir, Nevşehir, Niğde ve Konya illeriyle çevrili olan Aksaray, arkeolojik, tarihî ve doğal güzellikleriyle tanınan bir ilimizdir. Eski çağlardan beri kuzeyden güneye, doğudan batıya uzanan yolların kesiştiği bir yerde bulunmaktadır. Bu özelliği Aksaray'ın tarih boyunca önemli bir yerleşim yeri olmasına sebep olmuştur.

İl topraklarının çoğunluğu Tuz Gölü havzasında yer almaktadır. Tuz Gölü'nün güneyinde yer yer bataklık ve tuzlu alanlardan oluşan Aksaray ovası (rakımı; 900-950 m.) uzanır. Gölün ve ovanın doğusunda, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda ise Koca Dağlar uzanmaktadır. Bu silsile üzerinde Ekecik Dağı (2133 m.) en yüksek zirvedir. Ovanın güneydoğu kesiminde volkanik Melendiz Dağları (en yüksek zirve Hasan Dağ 3268 m.) bulunmaktadır. Ovanın güneyinde ise, yaylaların yer aldığı Obruk Platosu bulunur.

Ovayı, kolları Melendiz Dağları'ndan çıkan, eskiden Beyazsu denilen Melendiz (Ulurmak) Çayı sular. Güneydeki yaylalardan doğan Karasu ve Kırkdelik Çayı, Eskiil ve Sultanhanı kesimlerine hayat verir. Bu çaylar Tuz Gölü'ne ulaşmadan bataklıklarda yok olur. Aksaray su bakımından fakirdir, yeterli kar ve yağmur yağmadığı yıllarda tarım ürünleri olumsuz etkilenir. Bu nedenle de tarım ürünlerinin başında hububat gelir. Buna karşın hayvancılık ileri seviyededir. Bağlar ve meyva bahçeleri, dağlık alanlarda, suyun yeterli olduğu kısımlarda görülmektedir. Hasan Dağı eteklerinde meşe ve dağ kavağı, Ekecik Dağında da ardıç ve meşe toplulukları vardır. Bu dağların, M.Ö. II. binde, bugünkünden çok daha gür ormanlara sahip olduğu Acemhüyük kazılarında ele geçen sedir, şimşir,

karaçam, sarıçam, ardıç ve meşe kalıntıları ispat etmektedir¹.

Birçok bilim adamı Aksaray bölgesinin tarih ve arkeolojisi üzerinde çalışmaları yapmıştır. Yol üzerinde olmasından dolayı, yöre birçok gezginin uğradığı bir yer olmuştur². Daha çok Roma ve Bizans Çağı yerleşmeleri üzerinde duran gezginlerin araştırmaları dışında, Cumhuriyet döneminde yapılan bilimsel çalışmalar sırasıyla kısaca şöyledir;

1. Ankara Halkevi Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi üyelerinden A. Avni Candar, 1932 (?) yılında Ankara'dan Nevşehir'e bir yolculuk yapmıştır. Gerek yol üzerinde gerekse Nevşehir ilinde gördüğü hüyük, tümülüs, mağara gibi tarihî yerleri ziyaret etmiş ve bunları küçük bir kitapta yayınlamıştır³. Bu kitapta, bugün Aksaray ili sınırları içindeki, Ortaköy ilçesi civarındaki Sarıkaraman tümülüslerinden, Muratlı, Büyükyarma, Devedamı, Durhasanlı hüyüklerinden, Bekâr örenyerinden de bahsetmektedir. Candar, kitabını resim, harita ve çizimlerle (Topada kaya yazıtının eksik bir çizimi vardır) de süslemiştir.

2. I.Gelb, 1935 yılında yörede yaptığı bir gezide İsmaila (İsmailağatolu) köyündeki bir hüyükten (olasılıkla Tuvak Hüyük) ve Acemhüyük'ten kitabında kısaca bahsetmiştir⁴. Acemhüyük'ün büyüklüğüne ve önemli bir yer olabileceğine dikkati çekmiştir.

3. Şevket Aziz Kansu, 1938 yılında Tuz Gölü'nün doğusunda yaptığı yüzey araştırmalarında karşılaştığı, Çokyatan ve Ulukışla hüyüklerinden makalesinde söz etmektedir⁵.

¹ P.T.Kuniholm - M.W.Newton, "A 677 Year Tree-ring Chronology for the Middle Bronze Age" *Tahsin Özgüç'e Armağan*, Ankara 1989, s.285-6 .

² İ.H.Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Aksaray Tarihi*, cilt 1, İstanbul 1974, s. 50 vd.

³ A.A.Candar, *Memleket Tetkikleri. Ankaradan Nevşehre*, Ankara 1933, Ankara Halkevi Neşriyatı No.1.

⁴ İ.Gelb, *Hittite Hieroglyphic Monuments*, Chicago 1939, Oriental Institute Publications XLV, s.4.

⁵ Ş.A.Kansu, "Türk Tarih Kurumu Prehistorya Araştırmaları" *Belleten* III/9, 1939, s.96.

4. Bir jeolog olan H.Kleinsorge, muhtemelen 1939 yılında yaptığı bir gezide Cihanbeyli'nde Ilıcapınar, Şereflikoçhisar'da İnceburun ve Mezgit (veya Meskit) hüyükleri ile Aksaray'a bağlı Çokbatan (Çokyatan) karakolunun güneyindeki bir hüyükten (belki Sungurlu hüyüğünden) işlenmiş obsidien parçaları toplamış ve yayınlamıştır⁶.

5. Yöredeki ilk önemli yüzey araştırması, 1951 yılında, Burhan Tezcan'ın, Aksaray Belediye Başkanı Ahmet Kadioğlu ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri fotoğrafçısı Esat Tengizman ile birlikte gerçekleştirdikleri çalışmadır⁷. Bu ekip Aksaray ovasındaki hüyüklerin büyük bir kısmını tespit etmiş, bazıları hakkında kısa bilgiler vermiş ve yöreden topladıkları buluntuları da yayınlamışlardır. Ayrıca metinde söz edilmeyen hüyükleri de kapsayan bir haritayı, makalelerine eklemiştir.

6. James Mellaart, 1951-52 yıllarında Konya Ovasını kapsayan geniş bir yüzey araştırması yapmıştır⁸. Sonradan yapacağı kazı çalışmalarına zemin oluşturan bu çalışma sırasında Mellaart, Aksaray ilindeki bazı hüyüklerden de bahsetmektedir. Bunlar Acemhüyük, Koca Tepe (büyük olasılıkla Koçaş Tepesi) ve Tosun Hüyük'tür.

7. M.H.Ballance, A.S.Hall ve J.G.Macqueen, 1956 ve 1957 yıllarında, Roma çağında Lykaonia'nın doğuya giden yollarını bulmak için bir araştırma gezisi yapmışlardır. Bu gezi Aksaray'ın batı kısımlarını da kapsamaktadır⁹.

8. P.Meriggi ve S.Puglisi, 1961 yılından itibaren, Anadolu'nun değişik bölgelerinde yüzey araştırmaları yapmıştır. Bu ekip 1962 ve 1963

⁶ H.Kleinsorge, "Konya Vilâyeti, Tuzgölü mıntıkası, Cihanbeyli civarında Taş Devrine ait bir mesken yerinin keşfi" *MTA Enstitüsü Mecmuası* sene 5, sayı 3/20, 1940, 400-402.

⁷ Burhan Tezcan, "Aksaray çevresinden derlenen eserler" *Bellekten* XXII/88, 1958, s. 517-526.

⁸ J.Mellaart, "Iron Age Pottery from Southern Anatolia" *Bellekten* XIX/74, 1955, 115-139; a.y. "Second Millenium Pottery from the Konya Plain and Neighbourhood" *Bellekten* XXII/87, 1958 s.311-345.

⁹ M.H.Ballance, "Roman Roads in Lycaonia" *Anatolian Studies* 8, 1958, s.223-234.

yıllarında Aksaray bölgesine gelmişler, bazı hüyüklerde incelemelerde bulunmuşlardır¹⁰.

9. Ian A. Todd, 1964-66 yıllarında İç Anadolu'da, Aksaray da dahil olmak üzere geniş bir yüzey araştırması yapmış ve çalışmalarını birkaç önraporda yayınlamıştır¹¹. Neolitik Çağ yerleşmelerini anlattığı kitabında keşfettiği yerler arasında bulunan, Sapmaz Köy, Aşıklı Hüyük ve¹² Değirmen Özü merkezleri Aksaray ili içindedir. Yine Todd tarafından keşfedilmiş olan Kabakulak Kalkolitik Çağ merkezi de G. D. Summer tarafından yayınlanmıştır¹³.

10. Aksaray Tarihi üzerine yapılan en kapsamlı çalışma, şüphesiz, İbrahim Hakkı Konyalı'nın eseridir¹⁴. Yazar, 1969-70 yıllarında, bizzat her yeri tek tek gezerek, eski kayıtlardan da yararlanarak, kitabeleri okuyarak eseri meydana getirmiştir. Siyek Kaya Yazıtı gibi bazı abideleri de, bu sırada keşfetmiştir. Kitabında bahsettiği yüzlerce ören yerinin tek tek yeniden görülmesi gerekmektedir. Aksaray'ın il olmasıyla, eskiden Şereflikoçhisar'a bağlı olan iki kasaba (Sarıyahşi ve Ağaçören) ilçe yapılarak Aksaray'a bağlanmıştır. Bu ilçelerdeki tarihî yerler için, yine Konyalı'nın Abideleri ve Kitabeleri ile Şereflikoçhisar Tarihi (İstanbul 1971) adlı eseri önemli bir kaynaktır.

11. Birçok bilim adamı tarafından da önemli bir merkez olduğu belirtilen Acemhüyük'te, Prof.Dr.Nimet Özgüç başkanlığında, 1962-1982

¹⁰ P.Meriggi, " Terzo Viaggio Anatolico", *Orient Antiquus* II, 1963, s.284-285 ve "Quinto Viaggio Anatolico", *Orient Antiquus* V, 1966, s. 85-97, Tav. XII.

¹¹ I.A.Todd, "Central Anatolian Survey" *Anatolian Studies* 15, 1965, s.13-14; 16, 1966, s.15-16; 17, 1967, s.11-12; "Preliminary Report on a Survey of Neolithic Sites in Central Anatolia" *Türk Arkeoloji Dergisi* XV/2, 1966, s.103-107.

¹² Ian A.Todd, *The Prehistory of Central Anatolia I; The Neolithic Period*, Göteborg 1980, SMEA volume LX.

¹³ G.D.Summer, "Chalcolithic Pottery from Kabakulak (Niğde) collected by Ian Todd" *Anatolian Studies* 41, 1991, s.125-132.

¹⁴ İ.H.Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Aksaray Tarihi* (3 cilt) İstanbul 1974-1975; Üçüncü ciltte Ortaköy ilçesinin tarihini de kapsar).

yıllarında kazılar yapılmış, Samsat Kurtarma kazıları nedeniyle ara verilen çalışmalara, 1988 yılında tekrar başlanmıştır¹⁵. Kazılar, 1989 yılından itibaren de Doç.Dr. Aliye Öztan tarafından yönetilmektedir¹⁶. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın geç evresine ait sarayları, mühür baskılı bullaları, değerli eşyaları ve diğer buluntularıyla devrin en önemli merkezlerinden biri olduğu şüphesizdir. Hüyük ve aşağı yerleşme (karum)'den oluşan Acemhüyük, Anadolu'nun en büyük hüyüklerinden biridir. Kazılarda Asur Ticaret Kolonileri ve Eski Tunç III çağlarına ait onbir tabaka açığa çıkarılmış olup henüz ana toprağa erişilememiştir.

12. David H. French, 1974-1980 yılları arasında Orta Anadolu'daki Roma yolları üzerinde çalışmış ve bu arada Aksaray'daki yol ve şehirleri de tespit etmiştir¹⁷.

13. Ulurmak üzerinde kurulu bulunan Mamasın Barajı'nın gövdesinin yükseltilmesiyle göl alanında kalan ve kısmen tahribata uğrayan Aşıklı Hüyük'te 1989 yılından itibaren Prof.Dr.Ufuk Esin ve Yrd.Doç.Dr.Savaş Harmankaya tarafından kazılar yapılmaktadır¹⁸. Aşıklı

¹⁵ N.Özgüç, "Acemhüyük Kazıları" *Anadolu X*, 1966, s.1-28; K.Emre, "Acemhüyük Seramiği" *Anadolu X*, 1966, s.53-98; N.Özgüç, "New Light on the Dating of the Levels of the Karum of Kanish and of Acemhüyük near Aksaray" *American Journal of Archaeology* 72/4, 1968, s.318-320; a.y. "Acemhüyük Saraylarında bulunmuş olan mühür baskıları" *Belleten XLI/162*, 1977, 357-381; a.y. "Acemhüyük'ün Eski Anadolu Sanatına Yeni Katkıları" *Belleten XLIII/ 170*, 1979, 281-83; a.y. "Sealings from Acemhüyük in the Metropolitan Museum of Art, New York" *Beiträge zur Altertumskunde Kleinasiens. Festschrift für Kurt Bittel*, Mainz am Rhein, 1983, s.413-420.

¹⁶ A.Öztan, "Acemhüyük Kazıları" *XII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara 23-29 Mayıs 1992, Ankara 1992, s. 247-258.

¹⁷ D.H.French, *Roman Roads and Milestones of Asia Minor, Fascicule 1; The Pilgrim's Road*. Oxford 1981, BAR International Series 105; a.y., *Fascicule 2; Miltası Ara Kataloğu*, Oxford 1988, BAR International Series 392.

¹⁸ U.Esin, "Aşıklı Hüyük (Kızılıkaya - Aksaray) Kurtarma Kazısı" *Türk Arkeoloji Dergisi XXIX*, 1989, s.1-34; "Akeramik Neolitik Evrede Aşıklı Höyük" *XI. Türk Tarih Kongresi Bildiri Özetleri*, Ankara 1990, s.13; "1990 Aşıklı Hüyük Kazısı

Hüyük, İç Anadolu'nun en önemli Akeramik Neolitik iskân yeridir¹⁹. Heyet ayrıca yüzey araştırmalarında bulunmakta olup 1991 yılında Gelveri'deki hüyükte de sondaj yapmışlardır.

14. Masao Mori ve Sachihro Omura başkanlığındaki bir heyet, yüzey araştırmaları yapmaktadır. Bu heyet 1988 yılından beri Aksaray bölgesindeki bazı hüyükleri de ziyaret etmiş ve buluntuları yayınlamışlardır²⁰. Bu araştırmalarda, bir kısmı daha önce bilinen hüyüklerle dair yeni bilgiler elde edilmiş, ayrıca birkaç yeni hüyük de keşfedilmiştir.

15. 1990 yılında, Yrd.Doç.Dr.Hüseyin Sever başkanlığındaki bir ekip, Asur Ticaret Kolonileri Çağı tabletlerinde geçen karum ve vabartum'lara aday kentleri araştırmak amacıyla Nevşehir, Niğde ve Aksaray illerinde yüzey araştırması yapmışlardır²¹. Bu ekip de Hatipağatolu (olasılıkla Tuvak H.), Çiftevi, Bozkır, Koçhasan, Akpınar, Kırac, Çetin (Ersek), Alayhan, Ağzıkarahan, Akhan, Bozer, Böğet ve Tosun hüyüklerini ziyaret etmiş, haklarında bilgi vermişlerdir.

Bütün bu çalışmalar, Aksaray bölgesinin Akeramik Neolitik çağdan günümüze kadar kesintisiz olarak iskân edildiğini göstermektedir.

Yörenin Kalkolitik ve Eski Tunç çağı uygarlıkları pekiyi

(Kızılkaya Köyü- Aksaray İli) XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı, cilt 1, Ankara 1992, s.131-154.

¹⁹ Ian A.Todd, "The Dating of Aşıklı in Central Anatolia" *American Journal of Archaeology* 72/2, 1968, s.157-8;

²⁰ M.Mori - S.Omura, "1988 Kırşehir, Yozgat ve Nevşehir İlleri Yüzey Araştırmaları" VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara 1990, s.295-310; S.Omura, "1989 yılı Kırşehir, Yozgat, Nevşehir, Aksaray illeri sınırları içinde yürütülen yüzey araştırmaları" VIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara 1991, s.69-89; S.Omura, "1990 yılı Orta Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları" IX. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara 1992, s.541-560).

²¹ H.Sever - S.Bayram - S.Çeçen - Ş.Menekşe, "1990 Yılı Nevşehir, Niğde ve Aksaray illeri Yüzey Araştırması" IX.Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara 1992, s.523-540).

tanınmamaktadır²². Acemhüyük'ün Eski Tunç III Çağı malzemesi, geniş olarak henüz yayınlanmamıştır²³.

Aksaray bölgesi Asur Ticaret Kolonileri Çağı ile tarihî devirlere girmiştir. Bilimadamları, Akkad, Kültepe, ve Hitit metinlerinde geçen, Buruşhanda/Puruşhattum/Parşuhanta adlı çok önemli bir beylik merkezini aşağı yukarı Tuz Gölü'nün güneyine yerleştirmektedirler²⁴. Ayrıca Kültepe metinlerinde geçen Ulama, Uşsa, Nenaşsa, Hudurut, Şalatuvar, Pahatima, Tikurna gibi kentleri de, Buruşhanda ile ilişkili görülmekte, bu nedenle de, zikredilen kentlerin bu bölgede olduğuna inanılmaktadır. Buruşhanda olması kuvvetle mümkün görülen Acemhüyük'te, ne yazık ki, bunu ispat edebilecek bir arşiv bugüne kadar bulunamamıştır.

Sözkonusu Buruşhanda kentini Konya civarında olduğunu öne süren bilim adamları da vardır²⁵. S.Alp ise söz konusu Buruşhanda kentini Konya-Karahüyük ile bir tutmakta ve Acemhüyük'e Hititlilerin ilk başkenti olan Kuşşara'yı önermektedir²⁶.

T.M.Larsen, Buruşhanda kentinin bir gümüş satın alma pazarı olduğunu belirtmekte ve gümüş madenlerine sahip olduğuna inanmaktadır²⁷. Eğer bu durum doğru ise, Puruşhanda'nın gümüşlü kurşun madenleri olan Bolkar Dağı, Çamardı veya biraz uzak olan

²² Summers, *a.g.e.*

²³ A.Özian, "A Group of Early Bronze Age Pottery from the Konya and Niğde Region" *Tahsin Özgüç'e Armağan*, Ankara 1989, s.407-413. N.Özgüç, "An Early Bronze Age Jar from Acemhüyük" *Eretz-Israel* 21, 1990, (Ruth Amiran Volume), s. 70-73; N.Özgüç, "Acemhüyük'te 1977 Çalışmaları" *Belleten* XLII/167, s.541; a.y. "Acemhüyük Kazısı 1978 Çalışmaları" *Belleten* XLIII/172, 1979, s.890; a.y. "Acemhüyük Kazısı 1979 Çalışmaları" *Belleten* XLIV/175, 1980, s.620-1; a.y. "Acemhüyük Kazıları 1981 Yılı Çalışmaları" *Belleten* XLVI/184, 1982, s.990.

²⁴ Özgüç, *Anadolu* X, 1966, s.2.

²⁵ Bkz. G.Steiner, "Acemhüyük=Karum Zalpa "im Meer", *Nimet Özgüç'e Armağan*, Ankara 1993, s.582-83.

²⁶ S.Alp, "Hitit Çağında Anadolu'nun Coğrafyası; Bazı Atılımlar ve Yeni Umutlar" *Uluslararası I. Hititoloji Kongresi Bildirileri* (19-21 Temmuz 1990) Ankara 1991, s.23-4 ve S.Alp, "Hitit Çağında Anadolu Kentleri" *Ankara Dergisi* cilt 1, sayı 4, Ekim 1992, s.8.

²⁷ T.M.Larsen, *Old Assyrian Caravan Procedures*, İstanbul 1967, s.94, dipnot 47.

Akdağmadeni'ne yakın olması, en azından bu madenlerle ilişkili olması gerekmektedir.

G.Steiner, Acemhüyük'e, Hitit metinlerinde zikredilen, "Deniz (Tuz Gölü olduğunu varsayarak) kenarındaki Zalpa" kentini lokalize ediyor²⁸

Akkad metinlerinde geçen Kursaura şehri, daha sonraları Garsaura diye adlandırıldığı söylenen Aksaray'ın kendisine yerleştirilmektedir²⁹.

Telepinu Fermanında belirtildiği üzere, Hitit Kralı I. Labarna, küçük beyliklerin merkezi olduğu anlaşılan bazı kentleri ele geçirmiş ve oralara oğullarını bey olarak atamıştı. Bu kentler Hupışna (=Ereğli), Tuvanuva (=Kemerhisar), Nenaşsa (=Bekâr köyü), Landa (=Laranda=Karaman?), Parşuhanta, Luşna (=Hatunsaray?) ve Zallara (=?) idi. Nenaşsa ve Parşuhanta'nın, şimdilik, Aksaray civarında olduğu kabul edildiğine göre, Hititliler daha Eski Hitit çağında bölgeye hakim olmuşlar, ve bu topraklar devletin yıkılmasına kadar Hititlilerin egemenliğinde kalmıştır. Bunu yöredeki bazı hüyüklerde bulunan Hitit çağı malzemesi de desteklemektedir (Koçaş H. gibi).

Geç Hitit Çağı (M.Ö. 1200-700), bu yörede ancak bir kaya yazıtı, bir stel parçası ve yüzey araştırmalarında bulunan çanak çömlek parçaları ile tespit edilebilmektedir. İbrahim Hakkı Konyalı tarafından bilim alemine tanıtılan Siyek (Burunkaya) hieroglifli kaya yazıtı, Aksaray'ın 15 km. doğusunda Mamasun (Gökçe) köyünün güneyinde Siyek Ağılları mevkiindedir. Anakayadan kopup düşmüş bir kayanın üzerindeki yazıt bugün ters durumdadır. Bu nedenle kitabe eksik olarak günümüze ulaşmıştır. Yazıt, Sedat Alp tarafından okunmuştur³⁰. Buna göre, bu yazıt

²⁸ Steiner, *a.g.e.*

²⁹ H.Otten, "Kursaura" *Reallexicon der Assyriologie* cilt VI, 1980-83, s.372. A.Ünal, "Kuşşara" *Reallexicon der Assyriologie* cilt VI, 1980-83, s.379-382.

³⁰ S.Alp, "Eine Neue hieroglyphen hethitische Inschrift der Gruppe Kızıldağ-Karadağ aus der Nahe von Aksaray und die früher publizierten Inschriften deselben Gruppe"

daha evvelden, Karaman'ın kuzeyindeki Karadağ ve Kızıldağ yazıtlarından tanınan "Büyük kral Murşili'nin oğlu? kral Hartapuş"a aittir. Bu yazıtların hepsi de M.Ö. X. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Diğer bir buluntu da Aksaray'ın içinde 1976 yılında bulunan bir stel parçasıdır. M.Kalaç tarafından yayınlanan bu stel, büyük bir olasılıkla Aksaray hüyüküne aittir³¹. Bu yazıta göre, kitabede zikredilen Kiyakiyaş adlı kral, başka kaynaklarda geçen Şinuhtu kralı Kiakki ile bir tutulmak istenmektedir. Şinuhtu kentinin, Asur Ticaret Kolonileri çağı metinlerindeki Şinahuddum ile aynı kent olduğu öne sürülmektedir. Bu kent de Aksaray iline yerleştirilmek istenmektedir. Civardaki bazı hüyüklerde ayrıca Demir Devri çanak çömlek parçalarına rastlanmaktadır (Döl H., Uzuartık H., Koçaş Tepesi).

Gerek yazıtlar gerekse hüyüklerden toplanan çanak çömlek parçaları, Aksaray'ın, şimdilik adını bilmediğimiz, Tabal'a bağlı yirmidört krallıktan biri olabileceğine işaret etmektedir.

Tabal ülkesinin, M.Ö. 713 yılında II. Sargon tarafından fethedilip bir Asur eyaleti olmasından itibaren, bölgenin tarihi ve uygarlığı hakkında bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Fakat Asur belgelerinden, M.Ö. 675 yılında Tabal'da İşkallu adlı bir kralın hüküm sürdüğü ve Milidia kralı Mukallu ile işbirliği yaptığını öğreniyoruz. M.Ö. 667 yılında ise yukarıda zikredilen Mukallu'nun Tabal kralı olduğu kaydedilmiştir³². Bölgede Asur egemenliğinin, M.Ö. 610 yılında, bu devletin yıkılışına kadar sürdüğünü

Anatolian Studies presented to Hans Gustav Güterbock on the occasion of his 65th Birthday, İstanbul 1974, s.17-27.

³¹ M.Mellink, *Archaeology in Asia Minor, American Journal of Archaeology* 81, 1977, s.300; M.Kalaç, "Ein Stelenbruchstück mit Luwischen Hieroglyphen in Aksaray bei Niğde" *Zeitschrift für Vergleichende Sprachforschung*, 92, 1978, s. 117-125; J.D.Hawkins, "Some Historical Problems of the Hieroglyphic Luwian Inscriptions" *Anatolian Studies* 29, 1979, s.165; A.Çınaroğlu, M.Ö.I. Binde Keşlik Yaylası ve Civarı, *IX. Türk Tarih Kongresi*, I.cilt, Ankara 1986, s.325-6, lev.128-129.

³² A.M.Dinçol, "Geç Hititler" *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, İstanbul 1984, cilt 1, s.131.

kabul edebiliriz. Daha sonra da yöre istiklâlini kazanmış olmalıdır.

Bu arada, doğudan gelen Kimmerler, M.Ö. 705 yılında Asur orduları ile Tabal ülkesinde savaştılar³³. Bu savaşın sonucunun ne olduğu kesinlikle bilinmiyor. Fakat muhtemelen Asurlular yenilmiş ve II. Sargon da, aldığı yaralar sonucunda ölmüştür. Kimmerlerin, tüm Tabal ülkesini talan etmiş olmaları kuvvetle mümkündür. Bu durum ancak yöredeki bir Demir Çağı merkezinde yapılacak kazılarla ispat edilebilir. M.Ö. 677 yılında Kimmerler, Asarhaddon zamanında tekrar Tabal ülkesine saldırdılar. Asur kuvvetleri bu kez, Hubuşna (=Ereğli) yakınlarında olan savaşı kazandılar. Kimmerler daha sonra Kızılırmak kavsinin kuzeyine yerleşmişler, M.Ö. 590-585 yıllarında yıkılıncaya kadar buradan Anadolu'nun çeşitli yerlerine akınlarda bulunmuşlardır.

Tabal devleti ile Friglerin ilişkileri muhtemelen dostane idi. Ortak düşman olan Asur'a karşı daima müttefik olmuşlardır. Tabal bölgesinde ele geçen Frig seramiği ve madenî eşyalar ile tümülüsler, Frig egemenlik alametleri olmayıp, bu kültürel ilişkiyi göstermektedir³⁴.

Lidya kralı Alyattes, M.Ö. 595 yılında Kimmerleri doğuya doğru sürerek, Lidya devletinin sınırlarını Kızılırmak'a kadar genişletti. Bu dönemde, Geç Hitit şehirleri, en azından Lidya devletinin vasalları olarak mevcudiyetlerini sürdürmüş olmaları mümkündür. Doğudan gelen Medler de Kızılırmak'a ulaşmışlar ve Lidya ile sınır olmuşlardır. Perslerin Medlerin yerine hakimiyeti almasından sonra, Pers kralı Kyrus, M.Ö. 547 yılında Lidya kralı Kroisos'u yendi ve Sardes'i ele geçirip Lidya devletine son verdi. Aksaray bölgesi de, böylece Pers hakimiyetine geçti.

Yöre, başlangıçta Dascyleion satraplığına bağlı iken, onun parçalanmasıyla ortaya çıkan Katpatuka (=Kapadokya) satraplığına

³³ M.T.Tarhan, "Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler" *I. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, İstanbul 1989, s. 111 vd.

³⁴ M.Mellink, "Midas in Tyana" *Florilegium Anatolicum. Mélanges offerts à Emmanuel Laroche*, Paris 1979, s. 249-257; M.Akkaya, "Kaynarca Tümülüsü Frig Çağı Bronz Eserleri" *Eski Eserler ve Müzeler Bülteni* 11, 1987, s. 31vd.

bağlandı. İran'dan göç eden Persler, doğa bakımından İran'a benzettikleri Kapadokya'ya yerleştiler. Toprağın büyük kısmı Pers soylu ve rahiplerine dağıtılmıştır³⁵. Bunun sonucu olarak da Geç Hitit halkı, 200 yıl süren Pers egemenliği süresince, yavaş yavaş İran kültürünü benimsedi ve Persleşti.

Pers dönemine ait, Aksaray ilinde bulunmuş mimari ve sanat eserleri ele geçmemiştir. Yalnız Ortaköy yakınında bulunmuş bir yazıta göre, burada bir Pers tanrısı olan Anaitis'e tapınıldığı anlaşılmaktadır. Harper, tapınağın bulunduğu Nitalis kentinin Ortaköy olabileceğini öne sürmektedir³⁶.

Makedonya kralı İskender'in M.Ö. 333 yılında, tüm Anadolu'da Pers hakimiyetine son vermesi üzerine, başkenti Kayseri (=Mazaka) olan, Kapadokya krallığı kurulmuştur. M.Ö. 332-322 yıllarında bağımsızlığını kazanan Kapadokya krallığı, Makedonya krallığı tarafından kaldırılmıştır. Aksaray bölgesi de M.Ö. 322 yılından 301 yılına kadar, Makedonya krallığına bağlı kalmıştır. 301 yılında Kapadokya krallığı tekrar kurulmuş M.S.17 yılında Romalıların fethine kadar devam etmiştir. Bu devirde ülke, özellikle M.Ö.163 yılında başa geçen Ariarathes V döneminde, Hellen kültürünü benimsemiştir³⁷. Son kral Archelaos (M.Ö.36-M.S.17) tarafından Aksaray, Archelais adıyla yeniden kuruldu. Roma İmparatoru Cladius zamanında (M.S.41-54) bir Roma kolonisi oldu. Bu devirdeki adı Colonia Archelais idi.

Aksaray bölgesinin Tuz Gölü'nün en güney ucundan güneye doğru çizilecek kaba bir çizginin batısı Lykaonia, doğusu Kapadokya bölgesine aittir. Aksaray bölgesine, klâsik çağlarda Garsauritis denilmektedir. Aksaray'ın adı da Garsaura idi. Bu bölgedeki Roma dönemi şehirleri şunlardır Archaleis (=Aksaray), Nanessos (Mamaasson=

³⁵ N.Baydur, *Kültepe ve Kayseri Tarihi Üzerine Araştırmalar*, İstanbul 1970, s.89.

³⁶ R.P.Harper, "A Dedication to the Goddess Anaitis at Ortaköy, North of Aksaray, (Nitalis?)" *Anatolian Studies*, 17, 1967, s.193.

³⁷ N.Baydur, *a.g.e.* s.94.

Mamasın, şimdi Gökçe köyü), Diocesaria (=Nazianzos, şimdi Bekâr Köyü, eski adı Nenezi, olup Nevşehir'e bağlıdır), Karbala (= Gelveri, şimdi Güzelyurt), Salambria veya Sarabraka (=Gideriç), Argustena (veya Argustama, Yeniyuva, eski adıyla Nürgüz Köyü), Phreata (?) ve Tetrpyrgia (?), Chusa (= Nevşehir'in Derinkuyu ilçesine bağlı Yazıhüyük köyü), Argos (Hasan Dağ, eski adıyla Argeus Dağının güney eteğinde?), Nora veya Neroassos (Ekecik Dağı civarında ? veya Helvadere köyü ?)³⁸ İconium'dan gelen yol, Ortakuyu'da Komitannasos, Malır Hüyük'te Ubinnaca şehirlerinden geçip, Salaberina (Gideriç)'ya ulaşırdı³⁹.

Komitannasos ve Ubinnaca şehirleri Lykaonia'nın sınırları içindedir. Ortaköy civarına ise Morimene deniliyordu. Bu yörede, çoğunluğu Hellenistik ve Roma çağlarına ait olabilecek çok sayıda tümülüs vardır.

Aksaray bölgesinin, eskiçağ tarihi boyunca ne kadar renkli uygarlıklara sahne olduğu bu kısa yazımızdan da anlaşılmaktadır. Aynı zamanda, pekçok bilinmiyenin de olduğu görülmektedir. Aksaray ilinde, bugün bilinen hüyük (bkz. harita), harabe, yeraltı kentlerinin incelenmesi ve bölgenin tarih içinde oynadığı rolün iyice belirlenmesi gerekmektedir. Yazılı kaynakların incelenmesi ve yörede yapılacak araştırmalar, Aksaray'ın eskiçağ tarihi ve uygarlıkları hakkındaki problemlerin çözümüne ışık tutacaktır kanısındayız.

Haritadaki Yerlerin Açıklaması:

Aksaray merkez ilçe:

1. Aksaray (=Kursaura, Garsaura, Arhelais), 2. Okluhüyük (?), 3. Aratol H. , 4. Kazıcık Mezarlığı (?), 5. Altıncının H. (?), 6. Tuvak H./ Tuvağın tömek, 7. Topakkaya H. (Çimeliuzuartık), 8a. Çakmak H., 8b. Kepir/ Yirik/ Kipiyyirik/ Yirit H., 9. Efen H., 10. Uzuartık H., 11. Acemhüyük (Yeşilova), 12. Karahüyük, 13. Demircinin Hüyük, 14.

³⁸ W.M.Ramsay, *Anadolunun Tarihi Coğrafyası*, [Çev. M.Pektaş, İstanbul 1960] s. 313 vd.

³⁹ W.M.Calder - G.Bean, *Classical Map of Asia Minor*, London 1958, harita; Ballance, a.g.e. s.223'deki harita.

Yılanhüyüğü /Yılanlınınbeşi, 15. Kara H., 16. Döl H., 17. Tuzlu H., 18. Taşlı H., 19. Abidin H., 20. Kırcı H., 21. Çoban H., 22. Kırkıl (Yeşiltepe), 23a. Koçaş Tepesi, 23b. Mıstık / Musular H., 24. Kuru H., 25. Tatlı H., 26. Çimeli H. 27. Kötüüçhüyük/ Acı H., 28. Musa hüyüğü, 29. Altınkaya (Çardak), 30. Sungurlu H./ Çokyatan H./ Çokbatan H., 31. İninözü, 32. Sapmaz, 33. Yeniyuva H. (Mürgüz), 34. Çekiçler H., 35a. Ağzıkarahan H., 35b. Mamasın H., 36. Çağıl H., 37. Alayhan H., 38. Bozcatepe (Lefkere), 39. Yalman H., 40. Cilhüyük /Sinasa/Koçpınar, 41. Dikmen H., 42. Gideriç H., 43. Dokuz H., 44 . Künk H., 45. Hüyük, 46. İncesu H., 47. Akhan H., 48. Çoban H. / Hoçen H. / Çöven H., 49. Karatoprak H., 50. Üçhüyük, 51. Çoban H. ?, 52. Yığma H., 53. Çerdiğin Yaylası H.

Eskil İlçesi:

1. Tosun H., 2. Böğet H., 3. ?, 4. Ortakuyu H., 5. Hüyükklü, 6. Sülükklü, 7. Bozyer H., 8. Büyük Bağlıca H., 9. Çağlak H. / Çatakköy Yaylası H., 10. Malır H. /Marullu H.

Güzelyurt İlçesi:

1. İlimen H., 2. Toptepesi H., 3. Harmantepe, 4. Güzelyurt (Gelveri /Karbala), 5. Aşıklı H.

Güzelağaç İlçesi:

1. Camiliören H., 2. Dügüz H., 3. Süleyman H., 4. Delihebil H., 5. Geyral H., 6.Hicip H., 7 Bekâr Sultan Türbesi H., 8. Ağaçlı H., 9. Demirci-Kül H.

Ağaçören İlçesi:

1. Yağmur H.

Ortaköy İlçesi:

1. Yukarı Kabakulak H., 2. Akpınar H., 3. Değirmenözü, 4. Boğaz H., 5. Koçhasan H., 6.Pirli-Sağmal H., 7. Ersek / Ersele H., 8. Sulu H., 9. Kötü H., 10. Akpınar H., 11. Kıraç H., 12. Satansarı H., 13. Karayer H., 14. 15. Bozkır H., 16. Salarılalaca H., 17. Çiftevi /Cafer H., 18. Sondül H., 19. Muratlı H., 20. Bezirgan H.

